

Yaşar Kemal'in *İnce Memed* Romanı ile Heinrich von Kleist'in *Michael Kohlhaas* Romanında Ağalık Sistemi

Ayşe Bozkurt , Karaman

 <https://doi.org/10.37583/diyalog.1312754>

Öz

Toplum düzenini sağlaması amacıyla oluşturulan hiyerarşik katmanlar ve beraberinde meydana gelen düzensizlikler halk arasında çatışmalara sebebiyet vermiştir. Kendilerini ait olduğu milletin sesi olarak gören yazarlar toplumlarının maruz kaldığı problemleri eserlerinde anlatmışlardır. Bu çalışmada incelenecek olan ağalık sistemi ve bunun neticeleri, Yaşar Kemal'in *İnce Memed* adlı eseriyle Heinrich von Kleist'in *Michael Kohlhaas* hikâyesindeki yansımaları bakımından değerlendirilmiştir. Birbirinden oldukça farklı her iki yazarın eserlerinde benzer konunun anlatılması, ayrıcalıklı sınıfların varlığının evrensel bir sorun olduğunun göstergesi olarak kabul edilir. Bu bağlamda *İnce Memed* ve *Michael Kohlhaas*'ta olayların akışında önemli roller üstlenen soylu ağa ve beylerin işlevleri bakımından karşılaştırmalı incelenmesi çalışmanın amacını oluşturur.

Anahtar Sözcükler: *Toprak Ağalığı, Adalet, Haksızlık, Soyluluk, Karşılaştırmalı Edebiyat.*

Abstract

Reflection of the Ağalık System in Turkish and German Literature

The hierarchical layers created to ensure social order and the accompanying irregularities caused conflicts among the people. Authors, who see themselves as the voice of the nation they belong to, have described the problems their society is exposed to in their works. In this study, the ağa system and its results were evaluated regarding Yaşar Kemal's work called *İnce Memed* and its reflections on Heinrich von Kleist's story *Michael Kohlhaas*. The fact that the same subject is told in the works of both authors, who are quite different from each other, and accepted as an indication that the existence of privileged classes is a universal problem. In this context, the study aims to comparatively examine the functions of noble aghas and gentlemen who play essential roles in the flow of events in *İnce Memed* and *Michael Kohlhaas*.

Keywords: *Landlord, justice, injustice, nobility, comparative literature.*

EXTENDED ABSTRACT

Contrary to Yaşar Kemal, who sees art and artist as a mirror that sheds light on society and explains that he does not think of art independent from the society, Heinrich von Kleist performed art as an expression of the artist's thoughts.

The hierarchical layers created to maintain the social order, the accompanying irregularities and the turmoil that caused conflicts among the people have been the main preoccupation of the writers, who are the voice of the nation to which they belong. It makes itself felt in the works of writers who do not remain silent about the social and economic depressions faced by the society they belong to but act as spokespersons of their age.

Although their understanding of art and the qualities of the subjects they chose in their works are quite different it is noteworthy that the events in *İnce Memed* and *Michael Kohlhaas* are quite similar in terms of cause-and-effect relationships. Both authors' positions on the social structure and living conditions are different in general.

Both authors, who are not contemporaries in terms of their period and nationalities, and they do not have any connection with each other in terms of the geography they lived in. Despite all these different factors, the existence of a privileged class and the fact that this existence comes with many problems is important in terms of showing that the hierarchical order in the social structure is based on one-sided interests. In addition, the fact that the existence of privileged classes reveals a situation that threatens the peace of society and emphasizes a universal problem.

Societal structures based on land can be traced back to the beginning of humanity's subsistence from land. According to the importance of being a resource for people's livelihood, the soil has continued its importance in direct proportion to the degree of need for it. Accordingly, the land has also been an indicator of power, as agriculture has been a significant source of livelihood in the established states. While this structure formed the basis for the feudal structure in Europe, it was also based on the Tımar system in the Ottoman Empire.

The hierarchical layers created to maintain the social order and the accompanying irregularities and the turmoil that caused conflicts among the people have been the main preoccupation of the writers, who are the voice of the nation to which they belong. Influences from the aforementioned author make themselves felt in the works of writers who do not remain silent about the troubles and social and economic depressions faced by the society they belong to, but act as spokespersons of their age.

When the works of both Turkish and German authors are examined, it is seen that the problems in the social layers constitute similarities, and accordingly, the people who rule the land have a particular privilege against the people. In this respect, landlordism and nobility, which appear as a universal problem, and the injustices applied to the people under their rule, as well as the similarities and differences in the remedies produced for the applied injustices are remarkable. In *İnce Memed*, Abdi Ağa appears as the character embodying injustice and oppression, while Michael Kohlhaas has a similar function to Wenzel von Tronka. In addition, there are more than one agha character in both works; they are similar in terms of their roles in the works. Accordingly, Abdi Ağa and Wenzel von Tronka were evaluated mutually due to the parallels in the characteristics of Ali Safa Bey and the Elector Prince of Saxony.

The key figures in the events that befell the protagonist in Yaşar Kemal's *İnce Memed* and Heinrich von Kleist's *Michael Kohlhaas* are the people who see themselves as nobles in a privileged position in society, and their actions have had a significant impact on the course of events. Because the injustices done have turned a righteous Kohlhaas, who was not always met with meekness as desired, into a bandit, and *İnce Memed*, in his own state, into a freedom fighter.

Giriş

Toplum düzenini sağlaması amacıyla oluşturulan hiyerarşik katmanlar ve beraberinde meydana gelen düzensizlikler ve halk arasında çatışmalara sebebiyet veren kargaşalar, ait olduğu milletin sesi konumundaki yazarların temel uğraşısı olagelmıştır. Mensubu olduğu toplumun maruz kaldığı sıkıntılara, sosyal ve ekonomik çöküntülere sessiz kalmayıp çağının birer sözcüsü gibi davranan yazarların eserlerinde kendi hayat tecrübelerinin esintileri kendini hissettirir.

Kendisi de proleter bir kesimin evladı olan Yaşar Kemal, eserlerinde köy yaşantılarını ve doğayı özüne uygun şekilde yansıtmaya önem vermektedir.

Bu çalışmada incelenecek olan ağalık sistemi ve bunun neticeleri, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*¹ adlı eseriyle Alman edebiyatından seçtiğimiz Heinrich von Kleist'in *Michael Kohlhaas*² hikâyesindeki yansımaları bakımından değerlendirilecektir.

Yaşar Kemal'in ilk romanı *İnce Memed* eserinde mekân zeminini, yazarın çocukluğu ve gençlik yıllarının geçtiği Çukurova oluşturmaktadır. Halkçı bir kimlikle eserler veren Yaşar Kemal, kullandığı dil itibarıyla de halka dönük bir üslup kullanmıştır, zira roman isminin "Memed" şeklinde konuşma dilindeki şekliyle kullanılması, halka yakınlığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

İnce Memed'de işlenen konuyla benzer bir durumun olaylarda düğüm noktaları oluşturduğu Kleist'in *Michael Kohlhaas* eseri, çalışmamızın ikinci kısmını oluşturacaktır. Aralarında yüz yılı aşkın bir zaman farkı olan iki yazarı ortak paydada buluşturan, eserlerinde ele aldıkları olaylardır. Buna göre her iki eserde göze çarpan konu, toprak sahiplerinin toplumda edindikleri ayrıcalık ve beraberinde işledikleri cürüm ve haksızlıklardır.

Köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen ve aynı çevrede yetişen Yaşar Kemal'in aksine Heinrich von Kleist, Prusya'nın en büyük asker ailesi olarak kabul edilen soylu bir aileye mensuptur (Ünal 1996: 1). Biyografileri incelendiğinde her iki yazarın hayatında herhangi bir paralellik gözlenmemesine rağmen ele alacağımız eserlerinde benzerlikler bulmak mümkündür.

Heinrich von Kleist'in öne çıkan kimliği, onun gerçek bir Prusyalı oluşu ve Alman milliyetine ve birliğine olan düşkünlüğüdür (Acar 2013: 1-2).

Yaşar Kemal, sanatı siyasetten ayrı görmemektedir. Kleist'in kişilik özellikleri, onu dönemin Romantik yazarlarıyla ortak paydada buluşturmuş olsa da işlediği konular ve kullandığı üslup itibarıyla belirsiz bir konumdadır. Eserlerinde anlattığı ve kesin sonuçların çıkarılmadığı olaylardaki belirsizlik, onun karakterinin bir neticesi olarak değerlendirilir (Yılmaz 2020: 134-135).

Türk ve Alman her iki yazarın bu çalışmada ele alacağımız eserleri incelendiğinde, toplumsal katmanlardaki sorunların benzerlikler teşkil ettiği, buna göre toprağa hükmeden kişilerin halkın karşısında belli bir imtiyaza sahip olduğu görülmüştür. Bu bakımdan evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkan toprak ağalığı ve soyluluk ve onların hâkimiyeti altında bulunan insanlara uygulanan haksızlıklar, ayrıca uygulanan haksızlıklara üretilen çarelerdeki

¹ İncelemede Eserin şu baskısından yararlandık: *İnce Memed*. YKY Yayınevi, İstanbul, Şubat 2016. (3. Baskı).

² İncelemede Eserin şu baskısından yararlandık: *Michael Kohlhaas*, Can Yayınevi, Çev. Bilge Uğurlar-Türkis Noyan, İstanbul, Mart 2017 (5. Baskı).

benzerlik ve farklılar üzerinde durularak konunun ehemmiyetinin vurgulanması, çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Sosyal bilimler alanında yapılacak bilimsel değerlendirmelerde doğa bilimlerinin aksine sınırlı bir uygulama alanının olması, araştırmacıların karşılaştırma yöntemine sıklıkla başvurularının gerekçelerinden biridir. Bilimsel çalışmalarda bir yöntem haline gelmeden çok önce karşılaştırma, insan bilincinin kendi varlığının farkına varma, varlığı üzerinde düşünme aşamalarında başvurduğu bir yoldur. Karşılaştırmalı edebiyatın temelini oluşturan yöneliş, “ben” karşısında bir “öteki” fikrinde yatmaktadır (Özcan 2001: 364). Dolayısıyla bilimsel bir araştırma metodu olarak kullanılmasından önce insanın düşünce tarzında mevcut olan bir eğilimdir karşılaştırma yapmak (Aytaç 2016: 17).

Bu bağlamda karşılaştırma yöntemi, edebiyat araştırmalarında sıkça başvurulan bir yöntemdir. Benzer bir konunun farklı kişilerce eserlere konu edilmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Toplumlar arasında hiyerarşik düzenler, toprak ağalığı problemi, bu çalışmada ele alacağımız her iki eserde göze çarpan ortak konulardandır. Karşılaştırma yöntemi, birbirinden farklı kültür ve değerlere sahip yazarların ortak işlediği eserlerini incelemede kullanmak, olaylardaki neden sonuç ilişkilerini değerlendirmede bize daha geniş bir fikir yelpazesi sunar.

Farklı milletlere mensup yazarların ürünü olan eserlere yönelik yapılan inceleme, eserden yola çıkılarak toplumsal farklılıkların vurgulanması bakımından da bakış açısını zenginleştirdiğinden bu çalışma, edebiyat sınırlarını aşarak toplumsal ve kültürel ölçekte de bize karşılaştırma yapma olanağı vermektedir.

Toprak Ağalığı ve Feodal Sistem

Türk kültürüne özgü bir yapı olarak algılanan gelen ağalığın tanımı geniş bir çerçevede yapılmaktadır. Osmanlıda sarayın yönetim, hizmet ve askeri örgütünde çalışan görevlilere ağa denilmiştir. Yeniçeri ağası, kızlar ağası gibi. Aile bireyleri içerisindeki büyük görülen kişilere de ağa denildiği gibi halk arasında yaşlı olanlara ve köy ve kasabalarda büyük toprak sahibi, saygın ve zengin kişilere ağa denilmiştir.³

Merkeziyetçi bir yönetim anlayışına sahip Osmanlı Devleti geniş sınırlara hükmetmesine rağmen merkezi otoritesini büyük oranda korumuş bir devlettir (Karademir 2011: 183). Bütün toprakların devletin mülkü olduğu Osmanlı’da çağdaşı Avrupa’daki feodal sistemin işlemediği görülür (Işık vd. 2022: 13). Merkeziyetçi yapının korunması için devlet topraklarının en uzak bölgesindeki yöneticiler, merkezin onayı ile atanmakta ve devletin varlığı, ülkenin her bölgesinde bu yöneticiler vasıtasıyla hissettirilmekteydi. Osmanlı’da özel mülkiyetin ve halkın devletin iradesi dışında sermaye birikimini arttırmasını engellemek adına önlemler alınmıştır. Mal sahibi olmada hile ve yasa dışı yollara başvurmanın önünü kapatan uygulamalar Müsadere⁴ ve Narh⁵ gibi sistemler uygulanmıştır. Özel mülk edimindeki kısıtlayıcılığı ortadan kaldıracak ve buna geçiş sağlayacak serbest piyasa uygulamaları, menfaatlerinin zarar göreceği düşüncesiyle köylüler ve loncalar tarafından rağbet görmemiştir

³ Bkz. *Büyük Kültür Ansiklopedisi I. Cilt*, Başkent Yayınları.

⁴ İslam hukukçuları tarafından da desteklenen Müsadere, haksız elde edilen mallara devlet tarafından el konulması ve miras bırakılmaması anlamına gelmektedir (bkz. Karataş 2006: 219-237).

⁵ Narh sistemiyle Osmanlı’da ticarette piyasa kontrolü sağlanması ve satılan malların kalite onayından geçirilerek halkın refahı ve huzuru amaçlanmıştır (bkz. Ernas 2017).

(Karademir 2011: 184). Buradan anlaşılıyor ki, Osmanlı mali sistemindeki özel mülkiyet ve sermaye birikiminin önündeki engeller, sıkça tartışılmış olsa da halk tarafından kabul edilmiş ve aksi yönde bir uygulamaya ihtiyaç duyulmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile devlet otoritesinin eski gücü azalmış ve merkezi güce rakip yöneticiler ortaya çıkmıştır. Bu otorite boşluğunun kendini ayrıcalıklı gören kişilerce doldurulmaya çalışılması, “ağalık” sisteminin ortaya çıkmasına temel sebep olarak gösterilebilir. İlegal bir yapı olan Ağalık kurumu, efelik kurumu, eşkıyalık kurumu gibi yapılanmaların temeli, ortak bir dayanağa sahiptir. Her biri de devletin otorite boşluğundan doğmuş ve toplumdaki aksaklıkları tamamlamayı amaçlamıştır. Gayrimeşru bir temele dayanmaları, çoğunlukla hak ve adalet ilkesinden uzaklaşmalarını beraberinde getirmiştir.

Ağalık, topluma boyun eğdiren gücünü, toprağa dayalı bir devlet düzeninden alır. Zira Osmanlı devletinde toprak en önde gelen geçim kaynağı olmuş ve toprağa dayalı ekonomi ve tarım her zaman önemini korumuştur. Sanayi devriminden sonra Avrupa'da meydana gelen toplumsal dönüşüm, ticaret ve üretimin artmasıyla daha çok kapitalist bir düzeye taşınırken Osmanlı Devleti'nin üretim ilişkileri ve toplumsal kuruluşu büyük ölçüde toprağa dayalı kalmıştır (Işık vd. 2022: 14).

Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanında Cumhuriyetin ilk yıllarında anlatılan hikâyede köylüler her bakımdan ağaya bağımlı durumda olmalarıyla dikkat çeker.

Heinrich von Kleist'in romanı *Michael Kohlhaas*'ın hikâyesinin dekorunu oluşturan Ortaçağ'ın sonlarındaki Avrupa'nın toplumsal katmanları, feodal yapıya göre şekillenmiştir. Avrupa'da feodal sistem, merkezci bir yönetimin yoksunluğundan ortaya çıkmıştır. Zira Osmanlı'daki gibi merkezi otoritenin, halkın gelirlerini düzenleyen ve düşmanlara karşı onları koruyan bir mekanizmanın olmayışı, bölgesel yönetim biçimlerini doğuran en önemli sebepler arasındadır.

Avrupa halkları önceleri özgürken ilerleyen zamanlarda meydana gelen toprağa bağlı yaşam, bir efendinin himayesinde olmayı gerekli hale getirmiştir. Bir efendinin ya da derebeyinin korumasına duyulan ihtiyaç hem ekonomik hem de güvenlik kaynaklıdır. Feodal yapı, sanayi devriminden sonra şehirlerin kurulması ve buna bağlı olarak kapitalist düzenin öncüleri olacak şehirli (burjuva) sınıfının doğmasından sonra eski gücünü ve geçerliliğini yitirmiştir (Salihoğlu 1993: 28-31).

Dışa kapalı bir sistem olan feodal yapının efendileri, askeri ve mali gücü bağımsız bir şekilde kullanmaktaydılar. Müstakil bir devlet gibi halkını dışarıdan gelen tehlikelere karşı kendi askeri teşkilatıyla koruyan feodal efendi, her türlü yargı hakkına sahiptir, öyle ki tebaasının evlenmesine de müdahale edebilmektedir. Buna örnek olarak, özgür ve köle olan kişilerin evliliklerinin mevcut düzeni bozacağı endişesiyle yasaklanması, gösterilebilir (Öksüz 2011: 82-83).

Avrupa'da, özellikle Almanya'da irili ufaklı çok sayıda beylik, Ortaçağ'ın ilk dönemlerinden itibaren varlığını sürdürmüştür. Alman Edebiyatında da hikâye dekoru olarak beliren bu yapı, Kleist'in noveli *Michael Kohlhaas*'da sebep olduğu olumsuzluklara hak ve hürriyeti kısıtlayıcı bir mekanizma olarak yansıtılmıştır.

***İnce Memed*'teki Ağalar**

Yaşar Kemal'in 1955'te yayınlanan ilk romanın *İnce Memed*, Çukurova'nın ağalıkla mücadelesini anlatmaktadır. Hikâyenin ana karakteri Memed, babası erken ölmüş ve annesiyle yaşayan, topraktan gelir elde eden bir Çukurova köylüsüdür. Başlarında bulunan ağanın zulmüne boyun eğmemek için eşkiya olmuş, baş düşmanı Abdi Ağayı birçok kez öldürme girişimi neticesinde onu öldürmeyi başararak hem kendisini hem de köylüyü onun zulmünden kurtarmayı başararak halk kahramanı olmuştur. Romanda birden fazla Ağa karakteri bulunmakta ancak İnce Memed'in en fazla muhatap olduğu ve kendisinden en fazla zarar gördüğü kişi Abdi Ağadır.

Abdi Ağa

Toroslar'dan Akdeniz'e uzanan Dikenliözü'nde bulunan beş köyün hâkimi Abdi Ağadır. Memed, bu köylerden Abdi Ağanın da bulunduğu Değirmenoluk'ta annesiyle yaşamaktadır. Çocukluğundan beri Abdi ağanın dayaklarına maruz kalan ve buna artık katlanamayan İnce Memed, bir gün annesini de geride bırakarak başka bir köye kaçar. Dış görünüşü: "Uzun, keskin yüzlü, küçücük, yeşil mavi karışığı, bir hoş gözlü pembe yanaklıydı" (s. 31), şeklinde tasvir edilen Abdi Ağa'nın halkın nazarındaki itibarına ayna tutacak ilk belirti, oğluna eziyet ettiğini bildiği halde onu bulamayınca yine ağanın kapısını çalan Memed'in annesi Döne'nin bu girişimidir.

Dışa kapalı olan köyden ağanın izni olmadan kimse çıkamazken Memed'in kaçıışı Abdi Ağa'ya ciddi bir isyandır, ancak yakında bulunan Kesme köye sığınmış Memed'in bulunduğu yerin fark edilmesiyle Abdi Ağa kendisi bizzat Memed'i gidip getirerek otoritesini hem Memed'e hem de köylülere göstermiş olur.

Abdi Ağanın köylüye uyguladığı esaret, herhangi bir sebeple köy dışına çıkmalarına izin vermemesi, ağalık hâkimiyetinin devamını sağlaması bakımından önemlidir. Ancak Memed onun köyünden kaçıp başka birine sığınarak otoritesine aykırı davranmıştır.

Abdi Ağanın zorbalığının yanında oldukça korkak davranışları göze çarpmaktadır. Memed'in eşkiya oluşunun ve kahramanlığının bütün Çukurova'da yayılmasının ardından köşe bucak saklanması, bunun en belirgin göstergesidir. "Bunun üstüne, Abdi Ağa başını aldı, köyden gitti. Yani Abdi Ağa Memed'den kendisini saklıyor." (s.222).

Abdi Ağanın yakın çevresine bakıldığında kendi ailesiyle de arasındaki ilişki iyi değildir. Kendi karısının onun için evlerini basan İnce Memed'e "o gâvur dinliyi bul da onu da öldür. Benim yavrularımın ne günahı var?" (S. 240). Demesi, kocasının ölümünü istediğini gösterir.

En yakınları tarafından sevilmeyen kişi Abdi Ağada da durum farklı değildir. Abdi Ağa, Memed'in evini basıp ailesini öldürecek olduğunu duyduğunda, gidip ailesine sahip çıkmak yerine saklandığı yerden dışarı çıkmamayı tercih eder. "Duyduk ki, birkaç gün önce, o eşkiya çocuk Abdinin evini basmış. Çocuklarını öldürecekmiş... Bunu duyan Abdi çıkar mı Aktozlu köyünden? (S. 260)".

Abdi Ağada düşmanı ile savaştıkça cesareten söz edilemez ancak kaçışlarında da hep korunacak bir yer ve onu kollayacak bir kimse bulur. Memed tarafından tam köşeye

sıkıştırıldığı bir anda ona yardım eden bir kadın vasıtasıyla yanmakta olan evin içinden kimseye fark ettirmeden kaçabilmiştir. Abdi Ağa, bu kaçış sonrasında kendine sığınacak yeri kendi gibi zalim ve hatta daha güçlü olan bir başka ağanın yanında bulur. Ali Safa Bey adındaki bu ağa ile karşılaşması şu şekilde anlatılır:

Ali Safa Bey dedi, senin baban benim en iyi arkadaşım. Senin ocağına düştüm. Dedi. Abdi senin ocağına düştü. Kurtar beni bu beladan. Ocağına düştü babanın arkadaşı Abdi senin. Ocağına düştüm... Ayaklarını öpeyim, kurtar beni. Babanla hukukumuz ileriye, kardeş gibiydik, kardeşten de ileriye. Tabanlarını öpeyim, kurtar beni. (S. 293).

Toplumbilimciler toplumsal tabakalar arasındaki ayrımı katı ve esnek olmaları bakımından iki farklı grupta incelemişlerdir. Buna göre birincisinde, tabakalar arasında katı sınırların varlığından söz edilir. Bireyler, bu sınırları aşmak için çaba sarf etmezler. İkincisinde ise daha esnek sınırlar vardır ve tabakalar arası geçişler olağan görülür (Yalçın 2019: 162). Romanda anlatılan köylülerin ağa karşısındaki tutumu ile Abdi Ağa'nın Ali Safa Bey karşısındaki tavrı, söz konusu katı kurallara sahip sosyal tabakalaşmaya örnektir. Zira köylülerin ricada bulunmak için Abdi Ağaya yalvarmalarına benzer şekilde Abdi Ağa da kendinden güçlü birinden bir şey isteyeceğinde benzer bir üslup kullanır, "ocağına düşmek", "tabanlarını öpmek" gibi. Bu durumda toplumun hiyerarşik düzenine göre izlenen sıralama bozulmaz, kendini diğerinden üstün konumda tutan kişide büyülenme, onun altında bulunan kişide ise buna karşı bir refleks gereği kendini acındırma ve aşağılama görülmektedir. Bu ağa-köylü, büyük ağa-küçük ağa şeklinde sıralanabilir. Bu kurala herkes kendiliğinden uymaktadır.

Abdi Ağayla Ali Safa Beyi bir araya getiren en temel ortaklık, ikisinin de toplumda benzer bir pozisyona ve gelir kaynaklarına sahip olmalarıdır. Zira birbirlerini koruyup kollama çabaları bundan kaynaklanır, yani birinin hayatta kalabilmesi aslında diğerinin de yaşamasına olanak sağlar.

Bugün banaysa yarın sana. Beni korkutuyor işte... Toprak meselesi. Bir aklına düşerse köylünün, önüne geçilmez. Bu oğlan eşeğin aklına kapuz kabuğu düşürdü. Gün geçirip fırsat verme zamana. Vayvaylılar bile ona sığınıyorlar. (S. 386)

Aralarındaki ilişkinin illegal bir temele dayandığını içten kabul eden Abdi Ağanın Ali Safa Beyin kendine misafir olmasını teklif etmesi üzerine bunu, "Bugünlerde el içinde birbirimizle konuşmayalım bile, "ne olur ne olmaz" (s. 300), sözleriyle reddetmesi, yaptıkları işten suçluluk duyduklarına delil olarak kabul edilebilir.

Devlet otoritesinin karşısında bir güç olarak ortaya çıkan ağaların bu dönemde devlet ve hükümetten habersiz iş yapmadıkları, hatta beraber hareket ettikleri köylülerin, "Abdi Ağanın eli kolu uzun hükümet var arkasında. Hükümet de var, Kaymakam da, müdür de var. Karakol onbaşı da var" (s. 92) demelerinden anlaşılmaktadır. Yani devlete rağmen ortaya çıkmış bir oluşum, yine devlet eliyle desteklenmektedir. Abdi Ağanın devlet organlarını kendi tarafında görmesine bir başka örnek de Memedi devlete şikâyet etme girişiminde takındığı tavidir. Zira Abdi Ağanın İnce Memedi şikâyet ederken olayları istediği gibi çarpıtmaktan ve yapmadığı şeylerle de suçlamaktan çekinmediği dikkat çeker. Devlet kanalı karşısında Abdi Ağa kendini ayrıcalıklı görmekte ve kendisinden başka kimsenin, onu şikâyet edeceği ihtimalini aklından geçirmemektedir.

Köylü üzerindeki nüfusunu Memed yüzünden büyük ölçüde kaybeden Abdi Ağanın ölümü uzunca bir süre yaşadığı korkunun ardından romanın sonunda Memed eliyle olacaktır. İnce Memed, amacına ulaşmış ve onu evinde öldürmüştür.

Ali Safa Bey

Ağalık kendisine babadan kalan Ali Safa Bey, romanda ikinci öne çıkan ağa karakteridir. Hukuk fakültesini bitiren Ali Safa Bey, okumuş ve kafası çalışan biri olarak Abdi Ağaya göre daha güçlü ve sistemli hareket etmektedir. Köylüleri birbirine düşman edip içlerinden birini destekleyerek toprak ve mallarını ele geçirmenin yanında Ali Safa Beyin işine en çok yarayan usul, eşkıyaları kullanmaktır. Türlü sebeplerle dağa çıkan eşkıyaları kendi tarafına çekerek onları elde edemediği toprakların sahibi köylülerin başına musallat eder. Kanun kaçaklarını kullanmak, Ali Safa Beyin suça doğrudan bulaşmasına engel olduğu için kimse onu suçlayamaz, oysaki her şeyin sorumlusu olduğu bilinmektedir.

Ali Safa Bey, “uzun boylu, boyuna parlak çizmeler giyen, kalın karakaşlı, is rengine çalan bir tuhaf esmer yüzlü bir adamdır.” (s. 292), sözleriyle tasvir edilmiştir. Daha önce değinildiği üzere Ali Safa Beyin hikâyenin akışındaki rolü, Abdi Ağanın ondan yardım istemesi üzerine başlar. Abdi Ağaya göre ayakları yere sağlam basan bir ağa olarak karşımıza çıkan Ali Safa Beyin en büyük hedefi, devamlı olarak büyümek ve topraklarına toprak katmaktır. Abdi Ağa gibi elindeki arazilerin gelirleri ve köylüden aldığı mahsuller ona yetmez ve arazilerini çoğaltmak adına her türlü yola başvurmayı da kendinde hak olarak görmektedir. Şimdi Abdi Ağanın yardım isteğini de aynı yönde kullanma imkânı eline geçer. Karısının “hiç mi hiç kimseye iyilik yapmaz” (s. 295) dediği Ali Safa Bey, Abdi Ağayı ele geçiremediği Vayvay köyü için kullanmak ister.

Abdi Ağanın istediği İnce Memed’in ortadan kaldırılması, aslında Ali Safa Bey için basit bir iştir. Yapacağı şey eşkıyanın üzerine bir başka eşkıyayı salmaktır. Gücünü eşkıyalardan alan Ali Safa Bey onlarla da dost değildir. Zamanı gelince hepsini ortadan kaldırma fikri ara ara dile getirilmektedir:

Şu Vayvay işi bitsin, Ali Safa Bey bir tek eşkıya koymayacak dağlarda. Tel üstüne tel çekecek Ankara’ya... İsmet Paşaya... yıllar yılı onları biz besleriz. Ali Safa Beyin kazandığının hepsi eşkıyaların cephanelerine gider. (s. 298)

Ali Safa Beydeki güvenmeme durumu eşkıyada da vardır. Nitekim İnce Memed’i öldürme görevi verdiği eşkıya Kalaycı Osman, kendisine son derece kolay gelen bu işin zor olduğunu vurgulayarak Ali Safa Beye doğruyu yansıtmaktan kaçınır ve o da dürüst davranmamış olur. Toplumunu sömüren ve haksız kazanç elde etmek için illegal yollara başvuranlarda sürekli bir menfaat kollamanın yanında birbirine güvenmeme durumu göze çarpmaktadır.

Ali Safa Beyin aile durumuna bakıldığında karısıyla dayanışma içinde olduğu görülür. Abdi Ağanın aksine karısı onu işlerinde ve hedeflerinde desteklemektedir. Ali Safa Beyin “Hanım, ne yapacağım biliyor musun?” (s. 292) demesi, karısıyla istişare yaptığının ve onunla fikir alışverişinde bulunduğunu göstermektedir.

Ali Safa Bey, romanda Abdi Ağanın akıbetini yaşamaz, o, en büyük hedefi Vayvay köyünü ele geçirme tutkusu dolayısıyla İnce Memed’le yolu kesişmiş bir Ağa olarak karşımıza çıkar.

Michael Kohlhaas'taki Derebeyleri (Soylular)

Heinrich von Kleist'in 1810 yılında yayınlanan noveli *Michael Kohlhaas*, Kleist'in evrensel bir problem olan adaletsizliği ve buna bağlı meydana gelen olayları anlattığı eseridir.

Tarihi şahsiyetlerin yaşadığı maceraların yeniden kurgulanarak anlatılması, Alman Edebiyatında birçok yazarın izlediği bir yoldur. Eski bir şövalye Götz, özgürlük savaşçısı Wilhelm Tell, soylu Egmont gibi kişilerin edebi eserlerde tekrar kullanılması buna örnektir.

Michael Kohlhaas'a temel oluşturan tarihi şahsiyet ise Hans Kohlhaas'tır. Tarihi Hans Kohlhaas ile Michael Kohlhaas arasında büyük ölçüde benzerlikler vardır. Yaşadıkları zaman, Martin Luther ile olan ilişkileri, at ticareti yapmaları ve haksızlığa uğradıkları gerekçesiyle isyan etmeleri ve yağma yapmaları ve hayatlarının idam edilerek sonlanması gibi.

Heinrich von Kleist'in çelişkiler arasında gidip gelen ve hayatı boyunca arayış içerisinde huzursuzca oradan oraya gezen ve nihayet onu kötü akıbeta hazırlayan huzursuzluğunun sebebi, yaşam ve idealleri arasında sağlıklı bir bağlantı kuramamış olmasındandır.⁶ Onu böylesi bunalıma sürükleyen en önemli dönemeçlerden birisi Kant felsefesiyle tanışması olmuştur. Zira Kant felsefesindeki insan zihninin nesnenin kendisine ulaşmasının imkânsızlığı, insan aklının mutlak gerçeği kavrayamayacağı savı, Kleist'in düşüncesine ters düşmüştür. Bu durum onun yazarlık kabiliyetini güçlendirmesinin yanında onu ciddi krizlere sürüklemiştir (Ünal 1996: 5). Bilgiye ve hakikate ulaşabileceğine yönelik duyduğu kuşku, onun eserlerinin biçimlenmesinde oldukça etkin olmuştur. Haklı ve haksızın birbirine karışması, olay örgülerindeki karmaşaların temeli Kleist'in kendi yanıtı kalmış sorularına dayandırılır (Yılmaz 2020: 134-136). Hakperest birinin yağmacıya dönüştüğü *Michael Kohlhaas* noveli de aslında bir çelişkiler yumağıdır. Kendi halinde hayatını sürdüren başkahramanı yoldan çıkararak, onu illegal yollara sürükleyen kişiler, bu çalışmada üzerinde durulan soylu ağa karakterleridir. Soylu ve toplumda öne çıkan kişiler, haksızlığa boyun eğmeyen kişilerde meydana getirdikleri tepkiler bağlamında incelenecektir.

Soylu Junker Wenzel von Tronka

Almanya'nın Saksonya bölgesine ait bir şövalye şatosunda ikamet eden Wenzel von Tronka, von Tronka ailesine mensup ve kendisinden önceki "saygıdeğer yaşlı bir beyefendi"nin felç geçirip ölmesinden sonra onun yerine geçmiş genç bir asilzadedir. Bulunduğu bölgenin efendisi olan Wenzel von Tronka, hikâyenin akışında sınırdan atlarıyla geçme isteği reddedilen Kohlhaas'ın bizzat kendisiyle görüşme talebi üzerine belirir. Soylu, o sırada şövalye arkadaşlarıyla eğlenceli bir sohbetin ortasındadır. Kohlhaas'ın atlarının bahsi geçince hemen atların yanına koşup onları görmek istemiş, ancak beğendiği atların fiyatı fazla gelince onları satın almaya yanaşmamıştır. Soylu von Tronka'nın hakkında dış görüntüsüyle ilgili ilk tasvir: "rüzgâr Asilzadenin sıska kol ve bacaklarının arasından kuvvetlice esiyordu;" (s. 13) şeklinde yapılmıştır. Daha sonra ise "bırakın şu garibanı da gitsin" diyerek içeri geri döndüğü anlatılır. Bu iki ifadeden Wenzel von Tronka'nın geçiş belgesi işiyle kâhya ve emrindeki adamları kadar ilgilenmediği anlaşılmaktadır. Misafirleri ile ettiği sohbet, Tronka'yı Kohlhaas'ın atlarından daha çok ilgilendirmektedir. Ancak Kâhyanın emri uygulamadaki ısrarının kaynağında

⁶ Bkz. Zweig, Stefan (2012): *Kendileri ile Savaşanlar Kleist, Nietzsche, Hölderlin*. Çev. Gürsel Aytaç. Doğu Batı Yayınları. Ankara.

belirsizlik vardır. Hikâyenin sonunda soylunun olayların kendisinin bilgisi dışında geliştiğini iddia etmesi, tüm suçun kâhya ve diğerlerinde olduğunu düşündürür.

Wenzel von Tronka'nın karakter betimlemesi detaylı bir şekilde yapılmamıştır, ancak "sıska", soğukta üşüyen ve emrindeki kişilerin yönlendirmesi ile hareket eden bir kişilik oluşturduğu ilk sayfalardaki anlatımlarda hissettirilir. Ayrıca, Wenzel von Tronka'nın hikâyede ilk belirişi, onun devlet işleriyle meşgul olmak yerine kendisi gibi soylularla eğlenmesiyle ve ilk fırsatta içeri girip oturmalarına devam etmek isteğinde olmasıyla dile getirilir:

Eğer atları geri almak istemiyorsa, burada brakabilir...Günther, buraya gel!... Hans! Gelin hepimiz! Bir yandan da pantolonundaki tozları silkeliyordu; şövalyelerle beraber şatosunun giriş kapısının altına kadar geldiğinde, Şarap da getirin! Diye seslendi, sonra içeri girdi. (S. 13)

Soylu, hep birileri ile muhabbet ederken, eğlenirken ya da avdan gelirken resmedilmiştir. Zira Kohlhaas'ın rehin bıraktığı atlarını geri almaya geldiği vakit Soylu "tavşan" avından gelmiştir. Ayrıca daha güçlü bir hayvan yerine avlananın tavşan gibi zayıf bir türden seçilmesi, soylunun cesaretsizliğine, gücünü zayıflar üzerinde kullanan bir zorba olduğuna işaret olarak yorumlanabilir.

Kohlhaas'ın maruz kaldığı haksızlık onunla sınırlı değildir, Tronkenburg'dan geçen yolculara benzer haksızlıklar uygulanmaktadır. "Bu olay son zamanlarda Tronkenburg'da yabancılara karşı işlenen suçlardan sadece biri" (s. 18-19), sözleri, menfaatleri için hırpaladıkları uşak Herse'nin durumuna benzer olayların yaşandığını açıklar.

Gücünü konumundan alan ve insan emeğine dayalı sömürü düzeninin başındaki kişilerde sıkça rastlanan yalana ve iftiraya başvurma durumu, Soylunun sarayı için de geçerlidir. Herse'yi suçlayarak kendilerini haklı gösterme çabaları buna delildir. Kohlhaas'ın uşağı Herse'yi uzaklaştırmak için onu hırsızlıkla suçlayıp darp edip ve kovduktan sonra durumu Kohlhaas'a çarpıtarak anlatmışlardır.

Soylunun etrafında onun menfaatlerini kollayan bir insan grubu vardır. Soylunun bunun dışında onu destekleyen üst makamlarda da akrabalarının olması, Kohlhaas'ın ona açtığı davanın sonuçsuz kalmasına sebep verir. Biri Hükümdarın sakisi biri de mabeyincisi olan Hinz ve Kunz von Tronka adındaki soylular, adaletin tecelli etmesindeki en önemli engeldir.

Hile, yalan ve zorbalığın yanında korkaklık, Soylu von Tronka'nın öne çıkan özelliklerindedir. Kohlhaas, şatosunu basmak üzereyken onun uyarı bildirisini yine çevresine eğlenceli bir şekilde okurken, baskının gerçekleştiğini görünce "yüzü birden bir ölü yüzü gibi bembeyaz kesilir" ve yanındakilere "kardeşler herkes canını kurarsın! Diye haykırdı ve ortadan kayboldu" (s. 36). Zoru görünce "ortadan kaybolmayı" görev bilen ve bunu da başaran bir tiptir.

Kohlhaas'ın isyan ve yağmalarından sorumlu tutulan Wenzel von Tronka'nın, kendisi gibi soylular tarafından kollandığı görülür. Halkın nefret ve kinini üzerine çektiği zamanda onların saldırısından yine yakınları ve saygın bir Vali olan Otto von Gorgas onu korumuştur. Korkudan ayılıp bayılmaktan yapacak başka bir çaresi bulunmayan Asilzadenin cesaretsizliği vurgulanmıştır, ayrıca iki doktorun birden onunla ilgilenmesi (s. 44), hem ayrıcalıklı oluşunu hem de zayıflığını göstermektedir.

Halkın Asilzadeye karşı tutumu ise nefret ve kin doludur. Son derece aciz ve korkak bir tip oluşturan Junker Wenzel von Tronka sebep olduğu tahribat yüzünden sadece halkın tepkisini çekmez, aynı zamanda kendi akrabaları da ona karşı öfkeli ve bunu daha çok onu aşağılayarak gösterirler.

Von Tronka kardeşler, kendisini müthiş bir öfke ve aşağılamayla karşıladılar; bütün ailenin adını lekeleyen bir yüz karası, beş para etmez bir sefil olduğunu, şimdi artık davasını kesinlikle kaybedeceğini söyleyip tüm dünyanın maskarası olarak besleyip semirtmeye mahkûm edileceği o kara yağızları bir an önce bulup getirmek için hazırlanmasını istediler. Junker Wenzel, ince ve titrek bir sesle, dünyanın en acınası insanının kendisi olduğunu söylüyor ve onu felakete sürükleyen bütün bu lanet olası mesele hakkında çok az şey bildiğine, tüm suçun kendisinden habersiz ve tamamen arzusu dışında hasatta kullanan hatta arada kendilerine ait tarlalarda ölçüsüzce çalıştırıp heba eden şatonun kâhyası ile vekilharçta olduğuna yemin ediyordu. (S. 62-63)

Şatosunda arkadaşlarıyla iyi vakit geçirmekten başka amacı olmayan Wenzel von Tronka'nın daha önce de bahsedildiği üzere kendi şatosunda istekleri yerine geldiği sürece işlerin yönetiminde pasif bir tutum takındığı anlaşılmaktadır. İşler sarpa sarınca da çalışanlarını suçlayarak kendini aklama çabasına girer. Yönetici olmaktan çok uzak bir karakter oluşturduğu, onun kendi yönetimi sırasında yapılan haksızlığın sorumluluğunu başkalarına yükleme çabasından anlaşılmaktadır.

Kohlhaas'ın gölge gibi onu takip edip cezalandırma çabasından kaçarak kurtulan Wenzel von Tronka, hayatta kalabilmeyi başarmıştır. Ancak sonunda adalet geç de olsa tecelli etmiş, Kohlhaas'ın atları sağlığına kavuşturularak teslim edilmiş ve Wenzel von Tronka'ya mahkeme tarafından iki yıl hapis cezası verilmiştir.

Saksonya Elektörü (Kurfürst)

Saksonya Elektör Prensi, Almanya'da hükümdardan sonra gelen önemli seçici prenslerden saksonya bölgesinin yöneticisidir. Kohlhaas'ın savaş açtığı Wenzel von Tronka'nın bulunduğu bölgenin prensi olan Saksonya Elektör Prensini, topraklarında meydana gelen kargaşanın önlenmesi için Martin Luther'in Kohlhaas'ın isteklerinin yerine getirildiği takdirde yağmaları sonlandırıp adamlarını dağıtacağını bildirdiği mektubun okunmasından itibaren eserde aktif rol aldığını görmekteyiz. Wenzel von Tronka'nın yakınları olan soyluların bulunduğu toplantıda onlarla fikir alışverişinde bulunan Elektör, Martin Luther'in önerisinin yerine Kohlhaas'ın etkisiz hale getirilmesini öneren soyluların dediklerini kabul etmeyerek Kohlhaas'ın lehinde karar verir. Böyle karar vermesindeki gerekçeleri ise, Kohlhaas'a uygulanacak hukuki yaptırımın kendi yeğeninde emsal teşkil edeceği endişesidir. Askeri güçle karşı koymak istememesi ise, adamlarının sayısı günden güne artan Kohlhaas'ın devlet yöneticileri ile sıcak bir savaşa giriştiği takdirde yöneticilerin halka uygulamış olduğu kötü muamele nedeniyle Kohlhaas'ın taraftar sayısının kendi ordusunun baş edemeyeceği bir sayıya yükseleceğine yönelik duyduğu korkudan ileri gelmektedir. Dolayısıyla Saksonya Elektörü kendince en uygun olanı yapmış ve Kohlhaas'ın isteklerini şimdilik uygulamaya koymayı kabul etmiştir. Elektör Prens Kohlhaas hakkında olumsuz hüküm vermekten kaçındığı ikinci durum da, Kohlhaas'ın eski adamlarından Nagelschmidt'in Kohlhaas'ın aslında anlaşmaya uymadığı, devletin ona sağladığı serbest dolaşma hakkını kötüye kullandığına yönelik yaydığı söylentilerin doğruluğunun ispatlanmamış olması dolayısıyla onu suçlamaktan kaçınmasıdır.

Kohlhaas'ın mücadele ettiği soylular grubunun yönlendirmesinde onun hukuki girişimlerinin sonuçsuz kalmasındaki kilit isim durumundaki Saksonya Elektörü, iki kez Kohlhaas'ın lehinde davranmıştır. Saksonya Elektörünün, Kohlhaas'la doğrudan alakası ise Kohlhaas'ın boynunda taşıdığı büyülü bir muskayı fark etmesiyle olur. Kendi hükümdarlığının

ve hanedanının geleceğinin içinde gizli olduğuna inandığı muskayı elde edemeyecek oluşu Prensin hayatını karatmıştır.

Batıl inanç, kehanet ve tılsımlara inanan Saksonya Elektörünün, muskanın içinde saklı hanedanına ait bilgilerin bulunduğuna yönelik inancı çok kuvvetlidir. Bu inancın onda meydana getirdiği yıkım şu şekilde anlatılır: “Elektör bir sıranın üzerine çöktü; hiçbir şeyim yok, cevabını verirken, baygın bir halde yere yığıldı” (s. 92).

Kohlhaas’a özgürlüğü karşılığında kâğıdın kendisine verilmesini teklif eden Elektörün içine düştüğü durum, Kohlhaas’ın ondan intikam alması için bir fırsattır. Her şeyden vazgeçerek peşine düştüğü kâğıt için Kohlhaas Elektöre “sen beni idam ettirebilirsin, bense sana acı çektirebilirim ve bunu da yapacağım” (s. 95) diyerek durumu kendisi için kullanır. Nitekim idam edilmişinden kısa bir an önce içindeki yazıları okuyup sonra kâğıdı Kohlhaas, Elektörün gözünün önünde yutarak kendisine tuzak kuran ve idam edilmesine neden olan kişiden intikamını almış olur.

Büyülü muska öncesi hikâyede beliren Saksonya Elektörü, hikâyede bundan sonra daha çok rol oynamaya başlar. Hükümdarlık ve güç kendileri için oldukça önemli olan, hayatlarının devamını dahi buna bağlı gören soyluların en önde gelen kişisi Saksonya Elektörü, bu bağlamda gerçekliği kesin olmayan, akla ve mantığa dayanmayan bir bilgi uğruna her şeyi feda edecek hale gelebilmiştir. Bu durum onlardaki yönetim ve güç hırsını göstermesi bakımından önemlidir.

Saksonya Prensinin hikâye akışındaki etkin rolü, idam edilmesine karşın mutlu ve huzurlu hayatı sonlanan Kohlhaas’ın karşısında, yenilmiş ve psikolojik olarak çöküntü yaşayan bir soylu olarak konumlanmasındandır. Kohlhaas’a zafer duygusu yaşatan Wenzel von Tronka’nın cezalandırılmasından başka Saksonya Elektörüne duygusal manada çöküntü yaşatmak olmuştur.

Akılla ve mantıkla örtüşmeyen kehanetlere inançları sağlam olan soylu prenslerin bu tutumu, soyluların maddi güçleri olmasına rağmen aklını kullanamayan kişilik oluşturmalarını örneklendirmektedir. Nitekim Çingene kadının verdiği muska Kohlhaas’ta Elektör kadar heyecan oluşturmamıştır. Zaten Kohlhaas’ın muskayı korumasındaki asıl sebep, bunun Elektör için ifade ettiği anlamın önemini bilmesinden ileri gelmiş ve bununla ona acı çektirmeyi istemiştir.

Brandenburg Elektörü

Bundan önceki soyluların aksine adaletli bir kişilik oluşturan Brandenburg Elektörü, hikâyede Saksonya’da canı bir yöntemle idama mahkûm edilen Kohlhaas’ın cezasının infazına engel olmuş ve onun kendi vatandaşı olması gerekçesiyle kendi topraklarında yargılamak üzere Kohlhaas’ı Saksonya’dan getirtmiştir.

Kötü akıbetini kısmen engellediğini ancak Kohlhaas’a hakkının geri verilmesinde etkin bir rol oynadığını gördüğümüz Brandenburg Elektörü, olumlu özellikleri ile dikkati çeken bir soylu kişidir.

Toprak Ağaları ile Feodal Yapının Soylularının Değerlendirilmesi

Türk kültürünün izlerini taşıyan “Ağa” nitelemesine uygun karakterler, *İnce Memed*’de iki kişi Abdi Ağa ve Ali Safa Bey olarak karşımıza çıkmaktadır. Onların yanında toplum içinde öne çıkan farklı özellikte karakterler yine mevcuttur, olumlu niteliklere sahip babacan ve yardımsever aynı zamanda zorbalıktan kaçınan aşiret reisi Kerimoğlu’nun yanında zorba ve acımasız eşkıya reisi Deli Durdu gibi. Ancak hikâye akışında etkin bir role sahip olmadıkları için Abdi Ağa ve Ali Safa Bey dışında başka karakterler ağalık niteliği ile değerlendirilmemiştir.

Michael Kohlhaas’ta soylu karakterlerin sayısı *İnce Memed*’e göre daha fazladır, ancak onlar da olaylardaki etkin rollerine göre değerlendirildiği için öne çıkanlarla sınırlı tutulmuştur.

Her iki eserdeki karakterleri benzerlikleri bakımından daha yakın olanlarla kıyaslamak istersek, Abdi Ağa ve Junker Wenzel von Tronka’yı karşılıklı değerlendirebiliriz. İki karakterde benzerlikler birden fazla olabildiği gibi birbirlerine zıt yönleri de vardır.

Her iki eserde kullanılan zaman, birbirlerine denk değildir, olayların geçtiği zamanı 1920’ler olarak tercih eden Yaşar Kemal’den oldukça eski bir tarihi 1540’lı yılları Kleist kullanmıştır.

Osmanlı’nın çöküşünden Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan zamanda anlatılan Abdi Ağa, olayların seyrinde birebir aktif durumda yer almaktadır. Bunlar köylüden mahsul toplamaya bizzat kendisinin gidişinden, birden çok kez firar eden *İnce Memed*’i bizzat kendisinin aramasından anlaşılmaktadır. Köylüler herhangi bir durumda kendisine doğrudan ulaşabilmişlerdir. Buna da *Memed*’in annesi Döne’nin oğlunu aramak için Abdi Ağa’ya başvurması örnektir. Bu durum onun köylüye eziyet eden kişiliğinin yanında köylü tarafından sayıldığına da bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Zira Döne onun oğluna zarar vereceğinden ziyade bulmasında yardımcı dokunacağını umar.

Halkına zorba ve adaletsiz davranmaları bakımından ortak noktada buluşan Abdi Ağa ve Wenzel von Tronka, olayların seyrinde üstlendikleri rolleri bakımından farklıdır. İşlerini emri altındaki insanlara yaptıran ve detaylarıyla çok fazla ilgilenmeyen Wenzel von Tronka’nın Abdi Ağaya göre pasif bir tutumu vardır. Zira Wenzel von Tronka’nın Kohlhaas’ın atlarını beğenmek ve fiyatlarını fazla bulmak dışında atların akıbeti hakkında yaptığı doğrudan bir iş ve emir yoktur. Atların çalıştırılıp zayıf düşürülmesi, Kohlhaas’ın uşağı Herse’nin şatodan kovulması gibi hikâyede düğüm noktası oluşturan olaylarda fiilen Kâhyanın müdahalesi vardır.

Abdi Ağa ve Wenzel von Tronka’nın bu tutumlarının sebepleri, kişisel özelliklerinin etkisinden kaynaklanabileceği gibi edindikleri sosyal ayrıcalığın kurumsallaşmış bir zemine oturup oturmaması ile de alakalı değerlendirilebilir. Zira Türk toplumunda ayrıcalıklı sınıfın sosyal statüsü, Almanya’da olduğu gibi resmîyet kazanmamıştır. Türkiye’de Ağalık sistemi Osmanlı’nın zayıflaması ve çökmesinden sonra meydana gelen devletin otorite boşluğundan ortaya çıkmış, keyfi ve yazıya geçirilmemiş sözlü kanunlara göre devam eden ve devam edilmesine göz yumulan gayri resmi bir kurum olarak belirmektedir. Feodalitenin Avrupa’yı inşa ettiği (Ülgen 2010: 4) düşüncesinden hareket edildiğinde, toprak efendisi Wenzel von Tronka’nın sosyal güvencesinin Abdi Ağaya göre daha sağlam olduğu durumu ortaya çıkar. Dolayısıyla Abdi Ağanın kendisine isyan eden *İnce Memed*’i dağlarda karış karış aramasındaki gerekçesi, kendisine karşı oluşan tehdidi bizzat bertaraf etme zorunluluğu hissetmesinden ileri

gelmektedir. Wenzel von Tronka'nın Abdi Ağaya göre rahat davranışları, resmiyet kazanmış konumundan başka daha yüksek makamlarda akrabalarının olmasından da kaynaklanmaktadır.

Abdi Ağa ve Wenzel von Tronka'nın en önemli ortak yanları, düşmanları tarafından sıkıştırıldıkları zaman kaçmaları ve kaçışlarında da oldukça başarılı olmalarıdır. Her ikisi de onlara başkaldıran kişilerce kuşatılmış ve buldukları yer ateşe verilmiştir. Ateşe verilen yerlerde birçok masum kişinin ölmesine karşın bu iki karakter de hiç zarar görmeden kaçabilmişlerdir. Güçlüken ne kadar zorba ve umursamaz iseler güç ellerinden gidince de o derece korkak olmaları bakımından Abdi Ağa ve von Tronka birbirlerine oldukça benzemektedir. İnce Memed'e izini kaybettirmek için sürekli yer değiştiren Abdi Ağa gibi Wenzel von Tronka da Kohlhaas tarafından arkasında bir orduyla onu aranmasına rağmen bulunamamıştır. Ayrıca her iki karakterde de korkak kişiliklerinin bir neticesi olarak kendinden daha güçlü birine sığınma ihtiyacı vardır. Abdi Ağa, kendinden daha güçlü bir ağaya kendisinin de ona bazı illegal işlerinde yardım etmesi karşılığında sığınırken, Wenzel von Tronka'ya aynı soyadı taşıyan akrabaları tarafından kendi isimlerinin lekelenmesine engel olmak için yardım edilmiştir.

Akıbetlerine bakıldığında ise intikam alınan kişiler olarak yine ortaktırlar. Her iki soyludan da düşmanları öçlerini kendi istekleri doğrultusunda alabilmişlerdir. Kanun ve nizamın ağadan ve zenginden yana işlediğinin görüldüğü, devlet ve hükümetin ağayı kayırdığını anladığımız *İnce Memed*'de Memed'in zaten Kohlhaas gibi kanuna başvurma niyetinden söz edilmez. Memed'in yegâne amacı Abdi Ağadan insanları kurtarmaktır ve buna eserin sonunda ulaşarak Abdi Ağayı öldürerek ona cezasını vermiş olur. Kohlhaas, Memed'e göre ilk başlarda uyumlu bir vatandaş örneği sergileyerek kanun yoluyla hakkını almak ister, alamayınca uyarır ve uyarısı da dikkate alınmayınca Memed ile aynı yönteme başvurur. Soyluyu öldürerek cezalandırma niyetinde olsa da Kohlhaas'a intikam, aynı yolla verilmemiştir, zira Kohlhaas, hakkını nasıl aramaya başladıysa araya giren birçok kanunsuz olaya rağmen yine hakkını devlet eliyle alabilmiştir. Yani Wenzel von Tronka, Abdi Ağa gibi öldürülerek değil, sebep olduğu tahribatı telafi ettirilerek cezalandırılmıştır.

Abdi Ağa ve Wenzel von Tronka'ya göre daha ayrıcalıklı ve nüfuslu kişiler, Ali Safa Bey ve Saksonya Elektör Prensidir. Bu iki karakterin aralarındaki en temel benzerlik kendilerine başvuran suçlulara yardım etmeleridir. Her iki eserin de sonlarına doğru etkin rollerinden bahsedebileceğimiz Ali Safa Bey ve Saksonya Elektör Prensi, toplumsal düzenlerin farklılıkları gereği aynı sosyal statüde değildirler, ancak işlevsel yönlerinde benzerlikler belirgindir. Krala yakın bir pozisyona sahip Saksonya Elektör Prensi siyasi gücü ile ve Hukuk Fakültesi okumuş bir Ağa olarak karşımıza çıkan Ali Safa Bey, maddi varlığı bakımından daha güçlü karakterlerdir. Maruz kaldıkları haksızlıkla mücadele eden ana karakterlere dolaylı olarak zarar veren kişiler olmalarıyla yine ortak özelliklere sahiptirler. Ali Safa Bey, başka eşkıyaları Memed'e musallat ederek onu etkisiz hale getirmeye çalışırken Elektör Prens, Kohlhaas'ı hukuk mücadelesinde yenmeye çalışır.

Ali Safa Bey'in Memed'le mücadelesi, Abdi Ağayla yaptığı anlaşmanın gereği olarak başlamıştır. Saksonya Elektör Prensini Kohlhaas'ı durdurma girişimi ise, Wenzel von Tronka'nın yakınlarının isteğiyle başlamışken daha sonra farklı bir boyuta taşınmıştır. Buna göre Prens Kohlhaas'ın Çingene bir kadından aldığı kehanet içerikli bir pusulanın Saksonyanın kaderini belirleyeceğine yönelik inancı, onun Kohlhaas'ın peşine düşmesinde asıl etkidir. Böylece Prens Kohlhaas'la teması, edilgenlikten kendisini doğrudan ilgilendiren

kehabetin peşinden gitmesiyle etken bir duruma gelmiştir. Zira Kohlhaas'ın eserin sonunda içinin rahat bir şekilde ölmesi ve Prens'in yaşamasına rağmen ıstıraba maruz bırakılarak Kohlhaas karşısında mağlup bırakılması, Kohlhaas'ın bütün mücadelesinin Prens'in şahsında zafere ulaştığını hissettirir.

Sonuç

Sanatı ve sanatçıyı topluma ışık tutan ayna olarak gören ve sanatı toplumdan bağımsız düşünmediğini açıklayan Yaşar Kemal'in aksine Heinrich von Kleist sanatı sanatçının düşüncelerinin dışı vurumu olarak icra etmiştir. Hiçbir zaman popülaritesini yitirmeyecek olan sanatın ve sanatçının ne olduğu ve neye hizmet ettiği sorusu (Balkır 2020: 32), her iki yazar tarafından bu bağlamda farklı değerlendirilmiştir. "Para için kitap yazmak mı, benden uzak olsun" (Zweig 2012: 40) sözleri Kleist'in idealist çizgide kaldığının en belirgin ifadesidir. Kleist'in yapıtları ile kendi biyografisi arasında doğrudan bir bağ bulunmaz (Ünal 1996: 19), ancak eserleri, direk bağlantılardan arınmış olsa da aslında Kleist eserlerinde heyecanını, hırsını, maruz kaldığı ikilemleri, üzüntüleri ve ideallerini anlatmıştır (Ünal 2006: 16).

Sanat anlayışları ve eserlerinde seçtikleri konuların nitelikleri birbirinden oldukça farklı olmasına rağmen, *İnce Memed* ve *Michael Kohlhaas*'ta işlenen olayların neden sonuç ilişkileri bakımından birbirine oldukça benzediği dikkat çekmektedir. Ayrıcalıklı sınıfların varlığının toplum huzurunu tehdit eden bir durumu ortaya çıkarması, evrensel bir problemi vurgulamaktadır.

Toprağa dayalı toplumsal yapılanmalar, insanlığın topraktan geçimini sağlamasının başlangıcına kadar götürülebilir. Toprak, ona duyulan ihtiyacın derecesiyle doğru orantılı olarak önemini devam ettirmiştir. Buna göre kurulan devletlerde tarımın önemli ölçüde geçim kaynağı olmasıyla toprak da güç göstergesi olagelmiştir.

Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i ile Heinrich von Kleist'in *Michael Kohlhaas*'ında başkahramanın başına gelen olaylardaki kilit isimler, soylu diye niteleyeceğimiz kendisini toplum içinde ayrıcalıklı bir konumda gören kişilerdir ve onların eylemleri olayların seyrinde önemli ölçüde etkili olmuştur.

Ait olduğu toplum içinde önemli bir konuma sahip kişilerin, ayrıcalıklı oluşlarını kendi menfaatlerini koruma ve çoğaltmak için kullanmaları, görevlerini kötüye kullanmak anlamına gelir. Kâinattaki kozmik dengeye⁷ aykırı bir durum olarak değerlendirdiğimiz bu çelişkili durum, güçlü ve otoriter kimliklerine rağmen zor durum karşısında korkaklaşan Abdi Ağa ve Wenzel von Tronka karakterlerinde ete kemiğe bürünmüştür. Zira her iki kahraman da düşmanı ile yüzleşmekten oldukça çekinmekte ve onun gazabından korunmak için hep kaçmaktadır.

Evrendeki kurulu denge, insan elinin tahribatından uzak kaldığı sürece uyum ve ahenk içerisinde varlığını devam ettirecek şekilde var edilmiştir. Genel denge kanunu, yalnız cansız ve fiziki varlık bağlamında değerlendirilmez, bu durum aynı zamanda kimyevi ve ruhi münasebetleri de kapsamaktadır. Yani her var olan şeye hak ettiğini, her hak sahibine de hakkını

⁷ Oruç, Ayşe Betül (2018): Ayetler Bağlamında Âlemin Yaratılışındaki Denge. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18(2), 527-548.

vermek suretiyle âlemdeki işlerin düzenli ve doğru hareket etmesi sağlandığı (Işık 2014: 90) anlaşılmaktadır. Bu bağlamda güçlü kişinin güçsüz kişilere zorba davranması, evrende kurulan dengeye muhalefet etmek demektir ki zaten her iki eserde de bunu yapanlar sebep oldukları suç ölçüsünde cezalandırılarak ilahi adalet sağlanmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel** (2016): *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Doğubatu Yayınları.
- Balkır, Sedat** (2020): Sanat-Sanatçı Ve Bir Meta Nesnesi Olarak Sanat Eseri. *Journal of Arts*, 3, Sayı 1, 31-44.
- Ernas, Betül** (2017): Osmanlı'da Halkın Refahı için Uygulanan Sistem: Narh. *Akademik Kaynak*, 1-5.
- Işık, Gülcan / Börekçi, Oğuzhan / Ülkü, Ayşe / Göze Erdemir, Filiz** (2022): Ağalık Düzeninin Kültürel Ürünlerde Eleştirisi. *Gazi Türkiyat* 30 (2022), 13-36.
- Işık, Şemsettin** (2014): Rahman Suresi 7-9. Ayetler Çerçevesinde Kozmik Denge. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, Sayı 6, 83-94.
- Karademir, Zafer** (2011): Sivas Ağa Sınıfının Sosyo-Ekonomik Durumuna Dair Bir İnceleme (1780-1831). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 183-210.
- Karataş, Mehmet** (2006): 18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Bazı Müsadere Uygulamaları. *Otam Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19, 219-237.
- Kleist, Heinrich von** (2017): *Michael Kohlhaas Eski bir Vakayinameden*. Çev. Bilge Uğurlar/ Türkis Noyan. İstanbul. Can Yayınları.
- Oruç, Ayşe Betül** (2018): Ayetler Bağlamında Âlemin Yaratılışındaki Denge. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 18, 527-548.
- Öksüz, Enis** (2011): Feodal Düzen ve Sosyal Değişmeler. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 81-92.
- Özcan, Mehmet Emin** (2001): Karşılaşma/ Karşılaştırma: Komparatistik Zihniyetin Doğuşu. *I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*, 6-8 Aralık, 364-371.
- Salihoğlu, Hüseyin** (1993): *Alman Kültür Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sevim, Acar** (2013): Heinrich von Kleist'da Alman Birliği Fikri. *Diyalog* 2, 1-15.
- Ülgen, Pınar** (2001): Ortaçağ Avrupa'sında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış. *Mukaddime*, 1, 1-18.
- Ünal, Arif** (1996): *Nuvelci Yönüyle Heinrich von Kleist*. Ankara: Ecdad Yayınları.
- Ünal, Arif** (2006): *Dramcı Yönüyle Heinrich von Kleist*. İstanbul: NKM.
- Yalçın, Enes** (2019): Toplumsal Tabakalaşma Sistemlerinin Genel İncelemesi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 8 Yıl: 8 Sayı: 20, 158-179.
- Yaşar, Kemal** (2016): *İnce Memed* 1-2-3-4. İstanbul. 3. Baskı. YKY Yayınları.
- Yılmaz, Selbin** (2020): Aydınlanmacı Öznenin Varoluş Problemi: Kant ve Kleist. *Mülkiye Dergisi*, 44, 131-164.
- Zweig, Stefan** (2012): *Kendileri İle Savaşanlar Kleist, Nietzsche, Hölderlin*. Çev. Gürsel Aytaç. Ankara. 6. Baskı. Doğubatu Yayınları.